

Napakkaa yhteiskuntateoriaa ja virittävää aikalaisdiagnoosia

Toomas Kotkas & Susanna Lindroos-Hovinheimo (toim.): Yhteiskuntateorioiden oikeus. Episteme-sarja. Tutkijaliitto, Helsinki 2010. 407 s. ISBN 978-952-5169-75-1

Oikeustieteilijät haastavat sosiologit yhteiskuntateorian alalla. Teos on erinomainen läpileikkaus yhteiskuntateorioista. Siinä mielenkiinto on oikeuden paikassa ja roolissa. Tätä varten on valaistu koko joukko yhteiskuntateoreettisia vaihtoehtoja. Teos käy läpi, mitä sanottavaa oikeudesta on sellaisilla yhteiskuntateoreetikoilla kuin Berger ja Luckmann, Giddens, Luhmann, Bourdieu sekä Foucault. Lisäksi lähestymistavallista liikkumatilaa hankitaan sellaisten aikalaisdiagnoosiemmin kirjoittavien henkilöiden avulla kuin Nozick, Bauman, Mouffe, Rancière ja Latour. Tuloksena on harvinaisen mielenkiintoinen teoreettisen lukemiston paketti, joka palvelee erinomaisesti myös oppimateriaalina. Kaikki artikkelit ovat hyvätasoisia, ehkä myös projektin *Legal Constructions of Reality* (2007–2010) ansiosta.

Sabine Frerichsin käännetty artikkeli jäsentää lukijalle oikeuden yhteiskunnassa, kolmen sukupolven mukaisesti, historismiksi, realismiksi ja konstruktivismiksi. Viimeistä vaihetta luonnehtii epistemologisten tarkastelujen keskeisyys. Olemme taipuvaisia näkemään kaikki asiat, oikeus mukaan lukien, sosiaalisena ja tieteellisenä

konstruktiona sekä kysymään sen toisinolon mahdollisuuksia. Frerichsin jäsenitys, vaikkakin on tietysti ylimalkainen yleisjäsenitys, luo sopivan kontekstin ja keskusteluketän teoksen artikkeleille.

Kaj-Henrik Impolan Bergeriä ja Luckmannia valottava artikkeli aktualisoi konstruktivismiin lähestymistavan oikeusinstituution ja sen representaatioiden suhteen. Vasta tietyin abstraktioprosessin tuloksena juridisesti ajatteleva tekee todellisuudesta oikeuden. Lisäksi Impola osoittaa oikeushermeneutiikan sekä diskurssianalyysin polut kyseisen lähestymistavan mahdollistamina analyysisuuntina.

Toomas Kotkas tarjoaa lukijalle Anthony Giddensin yhteiskuntateoriaa ja hänen rakenteistumisteoriaansa. Giddensia asiantuntevasti käsittelevää esitystä sovelletaan Kaarlo Tuoriin, jonka ajatuksia voi hyvinkin pitää todistuksena Giddensin ideoiden toimivuudesta analyysin ja lähestymistavan mielessä.

Jussi Syrjäsen kovana haasteena on ollut valottaa oikeuden kannalta erinomaisen relevantin Niklas Luhmannin tapaa ymmärtää oikeus yhteiskunnan osajärjestelmiksi. Luhmannin ansio on ennen muu-

ta järjestelmäteorian lähestymistapa ja sen soveltaminen oikeuden havainnointiin. Oikeudessa jos missä on yleensä nähty vallitsevan pyrkimys jonkinlaiseen järjestelmärationalisuuteen. Kommunikaation käsite ei artikkelissa ole ehkä saanut riittävän keskeistä painoa sosiaalisia järjestelmiä synnyttävänä tapahtumisena (koodeineen ja ohjelmineen). Tekstissä on myös pieniä lipsahduksia.

Marjo Ylhäisen artikkeli Pierre Bourdieusta löytää erinomaisesti Bourdieun teemat kamppailusta ilman luokkarakenteita sekä teemat vallasta ja symbolisesta (väki-)vallasta. Bourdieun näkökulmasta sanoilla on lähes maaginen todellisuutta luova valta. Sanoista määrävällä on valta määrätä todellisuudesta. Ylhäisen hyvä esitys mahdollistaa myös kriittiset kysymykset Bourdieun metaforisesta puhetavasta, esityksen hajanaisuudesta sekä Bourdieun joutumisesta vallan ja symbolisen väkivallan analyysissaan hyvin lähelle salaliitomaista valtioymmärrystä.

Samuli Hurrin Foucault-luenta on oiva keskustelu episteemisistä kysymyksistä, varhaisista konstruktivistishenkisistä pyrkimyksistä sekä diskursseista ruumiin, vankilan, biovallan ja val-

tion teemoineen. Ajatuskulut rikkollisten, ripittäytyjien ja terapian kohteiden tuottamisesta ovat taatusti foucault'laisia teemoja ja etenkin sosiologiiden suosimia tulokintasuuntia. Kyse ei lopulta ole vähemmästä kuin nykyisen länsimaisen subjektin synnystä. Esitykseen olisi ehkä ollut hyvä liittää ulkoisena kritiikkinä lukijan tueksi joitakin varoituksenkin sanoja valtavista foucault'laisista Panopticon-tyyppisistä metaforista maailmankatsomuksen lähteenä. Joka tapauksessa ajatukset ovat lennokkaita ja virittäviä. Nyt jää lukijan omaksi tehtäväksi erottaa käyttökelpoinen ja mielekäs siitä, mikä ehkä on hedelmätöntä ylilyöntiä ja metsään menemistä.

Susanna Lindroos-Hovinheimon Robert Nozickin libertarismia koskeva artikkeli tarjoaa vähemmän tunnetun ja harrastetun ajatuslinjan, jonka ytimessä on pohdinta oikeudellisen järjestyksen olemassaolon oikeudesta minimaalisen valtion idean näkökulmasta. Minimaalisen valtion oikeusjärjestyksessä kaikki sisältö jää sääntelyn ulkopuolelle. Suomalaisesta nykykeskustelusta käsin on hyvinkin yllättävää, että päivähoiton ja oppisuunnitelmien sekä sosiaali- ja terveystalitiikan sisällön säätelyä ei vaaditaan perusteluilla. Kaiken sisällön sääntely pitäisi Nozickin kannalta katsoen jättää avoimeen prosessiin. Valtion ei tule ohjata elämäämme, vaikka valtio on koko ajan minimaalisena valtiona meidän elämämme ja keskinäisen suhteemme sisällä, vaan sen on pysyttävä sisällyksettömänä. Artikkelin ohjaa lukijansa hyvin mielenkiintoisiin ajatuskulkuihin. Nozick voidaan ehkä lukea dynaamisen sivilisaation puoltajaksi: yk-

silöiden ja ryhmien eteneminen ei ole keneltäkään pois, vaan se voi lopulta auttaa kaikkia. Lukija olisi mielellään lukenut vielä enemmän oikeuttamisesta ja proseduraalisesta oikeuskäsityksestä hyvän minimaalisen valtion pohjustuksen jälkeen.

Kristiina Saraviidan itsessään asiauskollisen Bauman-introduktion ongelmaiseksi muodostuu aikalaisdiagnoosin sovittaminen yhteiskuntateorian tasoon. Kirjoittajan tehtävä olisi voinut helpottua sen huomioimisesta, että genreltään aikalaisdiagnoosilla tekstillä ei yleensä ole suoraa sanottavaa esimerkiksi oikeudesta spesifinä instituutiona tai järjestelmänä. Zygmunt Bauman kirjoittaa post-modernin moraalista ja siinä mielessä oikeudesta. Hän on kuitenkin sangen aikalaisdiagnoosin kiinnittymättä modernin yhteiskunnan instituutioihin millään spesifimmällä tavalla. Bauman on antoisin tässä roolissaan, siis uusien kysymysten virittäjänä ja refleksiivisen modernin synnyn hoksaajana.

Jarna Petman nostaa keskusteluun Chantal Mouffin agonistisen demokratian idean. Mouffin johtopäätös on Nozickin kanssa mielenkiintoisella tavalla yhdensuuntainen: yhteishyvällä ei voi olla aineellista merkityssisältöä, yhteisön perustana on täysin muodollinen, arvoista tyhjä käsite. Tämä ajatuspositio tarjoaa kiinnostavan kritiikin mahdollisuuden konsensusseen ja deliberatiiviseen ajatteluun nähden. Artikkelin on ajatuskulkuensa ansiosta teoksen yksi kaikkein virittävimmistä.

Kirjan viimeisissä luvuissa ajatustilaa tarjotaan sitten roppakapalla lisää. Ari Hirvonen kirjoittaa asiantuntevasti Jacques Rancières-

ta, jonka ”politiikan ja poliisin” erottelu luo vahvasti ikiomaan kielipeliään Foucault'hon nojaillen, ja tutkii vastarinnan kaikkia mahdollisuuksia. Poliitiikan käsitteen Rancière virittää vaativaksi. Merkityksellistä politiikkaa on vähän, mutta se on sitten sitäkin vaikuttavampaa. Se, mitä moni pitäisi jo poliittisena vaikuttamisena, on vain ”poliisin” piiriin kuuluvaa kehojen organisointia tai normaalia elämänmenoa.

Mika Viljanen esittelee Bruno Latourin konstruktivistisia ajatuksia. Latour kuvataan monia vaihtoehtoja poissulkien ennen muuta irreduktionistiksi ja etnografiksi. Tämä onkin hyvin perusteltu näkemys, vaikka Latour monen ranskalaisen filosofisesti kirjoittavan tapaan pyrkii välttämään itsensä luokittamismahdollisuutta. Latourin kohdalla erityisen tärkeää on huomata hänen varhainen irtisanoutumisensa sosiaalisesta konstruktionismista, vaikka tietty konstruktivismi ja tekisi mieli sanoa grounded theory -tyyppinen lähestymistapa onkin hänen tavaramerkkinsä.

Kokoomateoksen punainen lanka on sen seuraaminen, miten oikeus paikannetaan yhteiskuntaan, sen osaksi, siihen sisään tai sitä toimeenpanevaksi kommunikaatiojärjestelmäksi. Artikkeleiden ollessa osittain jäsenyntyneitä vaihtoehtoisia yhteiskuntateorioita ja osittain erilaisia visionäärisiä aikalaisdiagnooseja, lopputulos on väistämättä ristiin valaisu eri tasoilta. Mitään lopullista johtopäätöstä koko yhteiskunnan rakentumisesta ei tietenkään nytäkään saada. Silti teoksen kunnianhimoisena päämääränä on sanoa, oikeuden tarjoamasta positioista käsin, jotakin perustavaa moder-

nin yhteiskunnan rakentumisesta järjestelmänä, siis monien instituutioiden tai järjestysten yhteytenä. Tämä itsessään klassinen päämäärä on mielestäni erittäin tärkeä aikana, jolloin sosiaaliteollinen työskentely on vaarassa ajautua kontingenttien seikkojen viitekehyyttömäksi kuvaukseksi myös sosiologiassa, joka klassisesti on pitänyt silmämääränään yhteiskuntateoreettisesti valistunutta kuvausta.

Hyväkin kirja, ja ehkä juuri sellainen, mahdollistaa jatkokeskustelun. Voisin hyvin kuvitella, että kokooma antaa aihetta useisiin jatkokeskusteluihin. Osa käsitellyistä guruista esittää modernin yhteiskunnan joko homogeenisena tai vain yhdestä järjestelmäpositiosta käsin. Tämä ei ole sopu-

soinnussa differentioitumisidean kanssa. Yhteiskunnassa on oletettava talous, politiikka, oikeus ja vielä muutakin. Polykonteksturaalinen tietoisuus on välttämätöntä teorioita käsiteltäessä. Esimerkiksi Marxin ”kapitalismin” käsittely ei voine olla kohdallista ilman modernin yhteiskunnan järjestelmien kontekstia. Myös politiikan aikalaisdiagnooseissa tavataan samaa yleisavaimellista reduktionismia.

Lisäksi teoksessa on suurikin joukko ”yksityiskohtia”, jotka kaipaavat jatkokeskustelua. Artikkeleissa ei näy viime vuosina niin merkityksellinen kontingenssin käsite. Myös termin ”arbitraarinen” suomentamisessa olisi oltava varovainen. Kirjassa on käytetty turhan usein ohuita klassisen filosofian abstraktioita ”satunnai-

nen”, ”mielivaltainen” ja ”sattu-manvarainen”. Kun kirjan teemana on järjestelmänomaisuus ja konteksti, kontingenssia ei mielestäni enää nykyään voi teoriatextissä kuitata satunnaisuudella tai mielivaltaisuudella. Ajatus kontingenteista (myös-toisin-mahdollisista) seikoista sekä idea arbitraarisuudesta olisivat olleet käytettävissä sosiologisen nykykeskustelun antina. Järjestelmiä koskeva esitys lienee aina samalla sitä vastaavan kontingenssin yleiskuvaus.

Seppo Raiski